

AZERBEYCANDA MUHALEFET HAREKETLERİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ RÖLÜ¹

Ali Zakir RZAYEV

Azerbaycanda çağdaş muhalifet hareketinin tarihi 1980-ci yılların ikinci yarısından başlayır. O zaman Sovetler Birliyinde kriz başladığı dönemlerde bir çox eski Sovet cümhuriyetlerinde olduğu kimi, Azerbaycanda da imperiyadan ayrılma, milli şüur ve milli devletçilik hareketinin elementleri yaranmağa başladı. Buna görə də aslında demək olar ki, Azerbaycanda siyasi muhalifet haraketi yaranmazdan önce sivil toplum örgütleri yaranmış ve onlar o merhelede bir araya gelerek muhalif Azerbaycan Halk Cebhesi siyasi birliyini yaratmışlardı.

90-cı yıllarda, özellikle de Azerbaycan Halk Cebhesi hakimiyyete geldikden sonra Azerbaycanda sivil toplum örgütlerinin yaranması hızlandı. O zaman hayatın tüm alanları üzere örgütlenme neredeyse bir enene haline geldi. Gazeteciler, üreticiler, öğretmenler, yüksek okul öğrencileri, anne ve çocuk hakları, insan hakları savunmacıları... Örgütlenmemiş bir faaliyet sahəsi kalmadı. Amma bu proses 1995-ci yılın ortalarına kadar yükselen hatla devam etdi.

1995-de ülkede parlamento seçimlerinden sonra kendi hakimiyyetini möhkemlete bilmiş Haydar Aliyev askeri ve ekonomik muhalifetin işini, neredeyse, bitirdikden sonra siyasi ve toplumsal muhalifetin üzerine baskılara başlatdı. Toplum üzerinde etkisini güşletmiş Aliyev hakimiyyeti iyi anlayırdı ki, sivil toplum örgütlerini sıradan çıxarmadan ve toplumun örgütlenmenin önünü almadan siyasi muhalifeti sıradan çıkarmak mümkün deyildir. Ama Aliyev siyasi muhalifetin ya olmaması, ya da tam etkisiz hala getirilmiş olması gerek idi. Bu yüzden Aliyevin gazeteler üzerine tatbik edilen sensor ysaklarının ta 1998-ci yılın agustosuna kadar sürmesi dikkatden kenara koyulmamalıdır. Aliyev hakimiyyeti 1995-ci yıllara kadar yaradılan sivil toplum örgütlerini etkisiz hala getirmek için bazı addımlar atdı. Birincisi, toplumdan gelen örgütlenme inisiatiflerini kontrol altına almaya başladı. Yani, sivil toplum örgütlerinin yaradılmasını engellemeye başladı. Adliye bakanlığına verilen görev esasında yeni teşkilatların devlet qeydiyyatına alınmasına ilan edilmemiş yasaklar koyuldu. İnsanlar örgütlenir, devlet qeydiyyatından keçirmek için belgeleri Adliye bakanlığına verir, belgeler ise ya çeşitli bahanelerle geri verilir, ya da aylarla, illerle cevap vermeden orada tutulurdu. İkincisi, Aliyevin partisi olan Yeni Azerbaycan Partisi yanlılarının sivil toplum örgütleri kurması taşvik edilir ve onlara yeşil ışık yakılırdı. Aynı kaydalar siyasi partilerin ve yeni gazetelerin yaranması için de tatbik edilmekte idi.

Amma bütün bunlara baxmayaraq, 2000-ci yıllara kadar sivil toplum örgütleri Azerbaycanda toplumun hayatında önemli rol almakdaydı. Azerbaycanda bu kuruluşlar Türkiyedeki ve ya Gürcüstandakı kadar aktif olamasalar da, her halde toplumun organize edilmesinde, insan haklarının savunulmasında, sosial etirazların yönetilmesinde önemli hizmet vere bildirdiler. Haydar Aliyevin ölümüne ve büyük petrolden (BTC boru hattı) para akışına kadar Azerbaycan iktidarı ülkedeki sivil toplum örgütlerine karşı aşkar repressiyalar tatbik etmez, sadece kanunsuz ve dolaylı müdahilelerle onların işine engel yaradardı. Amma Azerbaycana büyük petrol paraları akmaya başladıktan sonra ki, bu, İlham Aliyevin cümhur başkanlığı dönemi ile üst-üste düşür, sivil toplum örgütlerinin de kara günleri başladı. Genellikle de 2003-cü yıldan sonra sivil toplum örgütlerinin kapatılması, aktivistlerin takib edilmesi, hapsilere atılması kimi negatif prosesler güçlenmeye başladı. Son 10 yılda Azerbaycanda 50-den fazla sivil toplum örgütü ya faaliyetini durdurmuş, ya kapatılmış, ya da onlara başçılık edenler hapisanelere gönderilmekle “siyah siyahı”ya salınmışlardır. Bu yıllar erzinde paralel olarak başka bir taktika da uğurla tatbik edilmişdir. Sivil toplum örgütleri insan haklarını savunan örgütlerden hakimiyyetin haklarını savunan örgütlere çevrilmişdir. Bu, o örgütlerin aktiv insanların korkutulması, para ile ele alınması, bazı hallarde örgütlerin yaratıcılarından satın alınması hesabına başa gelmişdir.

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir’de düzenlenen ‘Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi’ nde bildiri olarak sunulmuştur

Aynı proses gazetelerle de bağlı olmuşdur. 1998-ci yıldan başlayarak Azerbaycanda bağımsız gazeteler birer-birer avlanmışdır. Onlardan bir oku kapadılmış, bir okları ise sahipleri ile birlikde satın alınmışlardır. Bu politikaya karşı duranlar ise çeşitli repressiyalarla ya hapishanelere atılmış, ya da ülkeden kovulmuşlar. şimdi teessüfle demek olar ki, Azerbaycanda bağımsızlığını koruya bilen yalnızca bir gazete kalmışdır - "Azadlıq" gazetesi. Bağımsızlığını koruyan yalnızca bir haber ajansı kalmışdır - "Turan". Bağımsızlığını koruyan yalnız bir insan hakları savunma rgt kalmışdır - hazırda Azerbaycan iktidarının basqısı altında olan Slh ve Demokrasi Enstitutu (başkanı Leyla hanım Yunus).

Azerbaycanda demokrasi ve insan hakları uğruna çalışmak isteyen barmakla sayılacaq sivil toplum örgütlerinin en büyük sorunu kendi projelerine doner bulmaktır. Bunun için yalnız bir kaç batılı fondlara mraciet etmek mümkündür ki, onlar da her başvuruya olumlu cavab vere bilmirler ve vere de bilmezler. Bu bakımdan Türkiye sivil toplum kurumları ve ya vakıfları Azerbaycanda demokrasi ve insan hakları ynml projeleri de maliyyeleşdire bilecek doner fondlar barede dşnerlerse için faydasına olar.